

‘Ik weet het zeker, meneer de agent!’ Waarom subjectieve zekerheid veel zegt over de accuraatheid van een ooggetuigenidentificatie

Het antwoord van een getuige op de vraag over hoe zeker hij van zijn net genomen herkenning is, kan de politie helpen om juiste van onjuiste identificaties te onderscheiden. Onderzoek laat steeds weer zien dat naarmate de getuige zekerder is van zijn identificatie de kans stijgt dat de verdachte inderdaad betrokken is bij het delict dat de getuige heeft waargenomen. Een lage zekerheid signaleert een geringere kans en betekent dat het verstandig is om alternatieve scenario's te onderzoeken. Het inzicht dat subjectieve zekerheid van getuigen signaalwaarde heeft, is grotendeels afwezig in de Nederlandse vakliteratuur, politiepraktijk en rechtspraak. Wij leggen uit waarom het vaststellen van subjectieve zekerheid als vast onderdeel van confrontaties door de politie informatief is en geven enkele aanwijzingen voor het juiste moment en de juiste manier om gegevens daarover te verzamelen.

Het *Besluit toepassing maatregelen in het belang van het onderzoek*¹ behelst voorschriften voor het samenstellen en uitvoeren van meervoudige visuele confrontaties.² Het *Besluit* heeft betrekking op verschillende vormen van confrontaties, zoals enkelvoudige confrontaties, meervoudige ofwel Osloconfrontaties, en identificaties van gedetineerden in een observatiecel. Het *Besluit* gaat ook over de verslaglegging van de procedure en van hetgeen de getuige zegt. De *Handleiding confrontatie*³ die richtinggevend is voor de politie maar juridisch niet bindend, staat bovendien stil bij tal van factoren die van invloed kunnen zijn op de accurate van een herkenning door de getuige. Verder geeft de *Handleiding* een toelichting op hoe idealiter een confrontatie samengesteld en uitgevoerd dient te worden. Wat opvalt, is dat het *Besluit* zwijgt over hoe zeker de getuige van zijn zaak – zijn identificatiebeslissing⁴ – zegt te zijn. In de *Handleiding* wordt zelfs expliciet afgeraden om bij de waardering van een identificatiebeslissing enig gewicht toe te kennen aan de subjectieve zekerheid van de getuige. De *Handleiding* verwoordt het aldus: ‘De waardering die een getuige zelf geeft over de zekerheid van zijn oordeel zegt weinig of niets. Je mag er daarom beslist niet naar vragen. Aan het antwoord heb je niets.’ (p. 97). Met subjectieve zekerheid bedoelen wij hier het antwoord van de getuige op de vraag ‘Hoe zeker bent u van uw identificatiebeslissing?’. Deze vraag zou moeten worden gesteld direct nadat de getuige zijn identificatiebeslissing heeft genomen. Die beslissing gaat over de vraag of de dader staat opgesteld in de confrontatie.⁵ Het oordeel

over de subjectieve zekerheid is belangrijk omdat de accurate van identificatiebeslissingen⁶ verre van perfect is. Deze accurate is afhankelijk van allerlei omstandigheden. Meerdere meta-analyses lieten een gemiddelde accurate van 50% zien voor 6-persoonsconfrontaties.^{7,8} De subjectieve zekerheid – de stelligheid – van de getuige geeft extra informatie en kan voor de politie en de rechter een waardevol hulpmiddel zijn om juiste van onjuiste herkenningen te onderscheiden. Het punt hierbij is echter dat kennis over de innige relatie tussen subjectieve zekerheid en accurate van herkenningen haar weg naar de Nederlandse vakliteratuur, de politiepraktijk en de rechtspraak nog niet heeft gevonden. Dit artikel probeert eraan bij te dragen om dat recht te zetten.

1. Onderzoek naar subjectieve zekerheid en accurate: de stand van zaken

De samenhang tussen subjectieve zekerheid en accurate is al lang voorwerp van fundamenteel onderzoek naar het menselijk geheugen. De bevindingen laten een duidelijk patroon zien: er bestaat een positieve samenhang tussen hoe stellig en hoe nauwkeurig mensen zijn

* Dr. M. Sauerland en dr. H. Otgaar zijn als universitair docent werkzaam bij de sectie Forensische Psychologie, Universiteit Maastricht. Dr. A. Krix is als onderzoeker verbonden aan de sectie Forensische Psychologie, Universiteit Maastricht, en werkt als docent bij de politiehogeschool in Giessen, Duitsland. Prof. H. Merckelbach is hoogleraar psychologie bij de Universiteit Maastricht, sectie Forensische Psychologie.

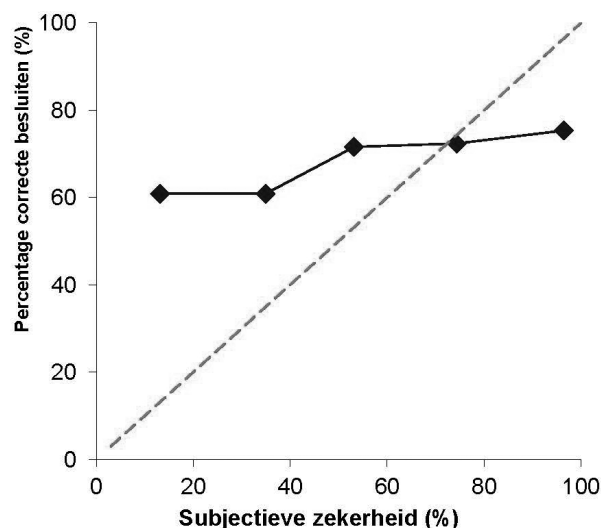
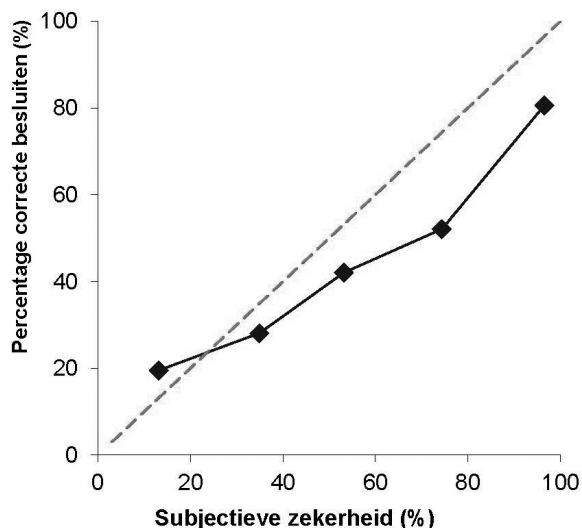
1. Besluit van 22 januari 2002, houdende vaststelling van regels omtrent de toepassing van enige maatregelen in het belang van het onderzoek (Besluit toepassing maatregelen in het belang van het onderzoek), Stb. 2002, 46. Zie ook: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0013362/2017-03-01>.
2. Rechters gaan overigens nogal eens voorbij aan schendingen van de in het besluit genoemde richtlijnen (Van Koppen & Van der Horst 2006; Van Toor 2017), ofschoon de Hoge Raad rechters verplicht om uit te leggen waarom bij een onzorgvuldige procedure een herkenning toch betrouwbaar moet worden geacht: HR 29 juni 2010; ECLI:NL:HR:2010:BM0289.
3. Van Amelsvoort 2013.
4. We gebruiken in dit artikel bij voorkeur het wat omslachtige begrip ‘identificatiebeslissing’, omdat het ons niet alleen om herkenningen gaat, maar ook om getuigen die zeggen niemand te herkennen.
5. Getuigen kunnen ook voor het begin van de confrontatie de vraag krijgen voorgelegd hoe zeker ze zijn dat ze de persoon die ze hebben gezien bij een confrontatie zullen weten te herkennen. Een dergelijke inschatting kunnen getuigen echter niet goed maken (zie bijvoorbeeld Sauerland & Sporer 2009; Sporer 1992). In dit artikel gaan we uitsluitend in op de subjectieve zekerheid na de identificatiebeslissing.
6. Bij confrontaties kunnen allerlei media (foto's, video, 'live') worden gebruikt. Ons verhaal is relevant voor al deze varianten.
7. Er zijn dan zeven antwoordopties: getuigen kunnen een van de zes leden uit de confrontatie of niemand kiezen.
8. Zie bijvoorbeeld Clark et al. 2008; Fitzgerald & Price 2015; Steblay et al. 2011.

als het om hun herinneringen gaat.⁹ Hoe beter een herinnering is opgeslagen, hoe beter en sneller die herinnering kan worden opgehaald en hoe meer vertrouwenwekkend die herinnering voor de persoon in kwestie is.¹⁰

Het rechtspsychologisch onderzoek naar herkenningen heeft deze samenhang bevestigd, althans voor getuigen die een keuze hebben gemaakt. Het gaat dan om getuigen die iemand hebben aangewezen tijdens de confrontatie, dat wil zeggen een *positieve identificatiebeslissing* hebben genomen ('De persoon met nr. x is diegene die ik op de plaats delict heb gezien'). Het *uitblijven van een keuze* heet een *negatieve identificatiebeslissing* ('De persoon die ik op de plaats delict heb gezien, staat niet opgesteld in de confrontatie').

In de jaren tachtig van de vorige eeuw werd de samenhang tussen subjectieve zekerheid en accuraatheid van de identificatiebeslissing uitgedrukt in een *correlatie*. Een correlatie beschrijft een lineaire samenhang tussen twee grootheden. In dit geval: de mate waarin subjectieve zekerheid gelijk opgaat met de waarschijnlijkheid van een juiste herkenning. Hoe positiever en groter de correlatie, hoe sterker de samenhang. Zo'n positieve correlatie werd inderdaad gevonden door Bothwell en diens collega's (1987). Zij voerden een meta-analyse uit, waarin de resultaten van 35 studies werden samengevat.¹¹ De daaropvolgende meta-analyse van Sporer en diens collega's (1995)¹² kon dit verder nuanceren: er bleek een sterke samenhang te zijn voor positieve identificatiebeslissingen. Bij negatieve beslissingen was het verband fragiel. In gewoon Nederlands: als een getuige iemand die staat opgesteld in een confrontatie aanwijst en dat met grote stelligheid doet, is die stelligheid een indicatie voor accuraatheid. Anderzijds, als een getuige stellig zegt niemand in de confrontatie te herkennen, betekent die stelligheid betrekkelijk weinig.¹³

De gewoonte om de samenhang tussen subjectieve zekerheid en accuraatheid als correlatie uit te drukken is de afgelopen jaren stevig bekritiseerd. Dit komt doordat de sterkte van een correlatie afhangt van variatie in de testomstandigheden. Hoe sterker die variatie, hoe sterker de gevonden samenhang uitpakt.¹⁴ Aldus kan de daadwerkelijke grootte van de samenhang tussen subjectieve zekerheid en accuraatheid worden verhuld door statistische artefacten.¹⁵ Bovendien zegt de grootte van een correlatie – die voor groepen geldt – weinig als het erom gaat de accuraatheid te bepalen van een enkele herkenning waarover de rechtbank zich in een concrete zaak moet buigen.¹⁶ Voor dit doel is zogeheten *kalibrering*

Afbeelding 1. Voorbeeld van de kalibreringscurves voor herkenningen (boven) en het uitblijven van herkenningen (onder). De stippelijne geeft de perfecte kalibrering aan (volgens Sauerland & Sporer 2009).

9. Bijvoorbeeld Van Zandt 2000; Wixted & Stretch 2004; Yonelinas 2002.

10. Er is ook een solide samenhang tussen objectieve prestaties van proefpersonen en hoe zij die subjectief inschatten. Zo stelden Ackerman et al. 2002 voor 17 van 18 geteste domeinen (bijvoorbeeld kennis in wiskunde en technologie, verbale vaardigheden etc.) statistisch significante correlaties vast tussen subjectieve inschattingen en objectieve prestaties. De gemiddelde Pearson-correlatie lag bij $r = .45$. Volgens de gebruikelijke standaarden geldt dat als middelgroot (Cohen 1988).

11. De gevonden punt-biseriële correlatie lag bij $r = .25$. Dat is volgens geldende normen middelgroot (Cohen 1988).

12. De punt-biseriële correlaties die hier werden gevonden lagen bij $r = .37$ (groot effect) voor positieve herkenningen en bij $r = .12$ (klein effect) voor negatieve herkenningen.

13. De grond voor deze asymmetrie is als volgt: getuigen die bij de confrontatie iemand herkennen, baseren hun zekerheidsoordeel op dat ene gezicht. Getuigen die niemand herkennen, geven een gemiddelde zekerheidswaarde die betrekking heeft op het totaal aantal personen dat deel uitmaakt van de confrontatie. Daardoor treedt ruis op in de samenhang tussen subjectieve zekerheid en accuraatheid als er geen keuze wordt gemaakt. ('De dader maakt geen deel uit van de confrontatie'; zie Lindsay et al. 2013; Sauerland et al. 2012; Weber & Brewer 2006).

14. Dit lieten bijvoorbeeld Lindsay et al. 1998, 2000 zien: als de analyse betrekking had op gegevens die waren geaggregeerd over uiteenlopende omstandigheden (bijvoorbeeld voor zowel goed als slecht zicht) was er een sterkere samenhang tussen subjectieve zekerheid en accuraatheid dan wanneer er een analyse per omstandigheid werd uitgevoerd.

15. Juslin et al. 1996; Olsson 2000.

16. Bijvoorbeeld Brewer 2006.

beter geschikt. Kalibrering verwijst naar het percentage getuigen dat bij verschillende graden van subjectieve zekerheid de juiste beslissing neemt. Er is sprake van perfecte kalibrering als beide parameters in de pas lopen. Een voorbeeld: tien getuigen zijn voor 90% zeker van hun positieve identificatiebeslissing.¹⁷ Er is sprake van perfecte kalibrering als negen van deze tien getuigen (90%) het met hun identificatiebeslissing bij het rechte eind hebben. Als het er meer dan negen zijn, dan is sprake van onderschatting; bij minder dan negen is er overschatting. Afbeelding 1 laat een voorbeeld zien van twee kalibreringscurves voor herkenning (boven) en het uitblijven van herkenning (onder).¹⁸ De diagonale stipellijnen staan in beide gevallen voor perfecte kalibrering. Een horizontale lijn wijst op de totale afwezigheid van kalibrering. Wanneer de beide curves met elkaar worden vergeleken, valt op dat de kalibreringscurve voor herkenningen dicht bij de diagonale stippeellijn voor perfecte kalibrering ligt dan de kalibreringscurve voor het uitblijven van een herkenning. De kalibreringscurve voor het uitblijven van een herkenning verloopt vrijwel parallel aan de x-as, wat inhoudt dat dit type beslissing dus slecht gekalibreerd is.

Onderzoek naar kalibrering laat een positieve samenhang zien tussen subjectieve zekerheid en accuraatheid als de getuige tot een herkenning komt.¹⁹ Dit geldt ook als sprake is van uiteenlopende waarnemingsomstandigheden (bijvoorbeeld de duur van de gebeurtenis of de oplettendheid waarmee de gebeurtenis werd gevolgd) of verschillen in tijdsinterval tussen de gebeurtenis waarover een getuigenverklaring wordt gegeven en het moment van de confrontatie.²⁰ Bij het uitblijven van herkenningen blijkt de kalibrering telkens weer slecht te zijn.^{21, 22}

Een andere manier om de samenhang tussen subjectieve zekerheid en de accuraatheid te beschrijven biedt de zogenaamde *confidence-accuracy-characteristic*-analyse. Deze benadering is verwant aan de kalibreringsmethode en daarom bespreken we haar hier niet in detail. Beide methoden hebben zo elk hun eigen voordelen. Zo is de kalibreringsmethode heel geschikt voor het toetsen van theorieën over de relatie tussen subjectieve zekerheid en accuraatheid, terwijl de *confidence-accuracy-characteristic*-analyse zich beter leent voor het toegepaste onderzoek (zoals dat van de getuige-deskundige). Bij kalibrering worden namelijk *alle* herkenningen betrokken bij de analyse, ook als ze betrekking hebben op figuranten in de confrontatie.²³ De *confidence-accuracy-charac-*

teristic-analyse omvat enkel herkenning van de (schuldige of onschuldige) verdachte.²⁴ Herkenningen van onschuldige verdachten en figuranten zijn alle twee identificatiefouten. Het is daarom belangrijk om beide soorten fouten te betrekken bij het ontwikkelen en toetsen van nieuwe theorieën over getuigenverklaringen. Herkenning van figuranten door getuigen is echter voor politie en justitie minder relevant. Zulke herkenningen behoeven geen nadere waardering omdat bij voorbaat vaststaat dat ze fout zijn en terzijde kunnen worden geschoven.²⁵

Voor politie en justitie is het relevanter om te weten hoe waarschijnlijk het is dat een bepaalde getuige de werkelijke dader of een onschuldige verdachte heeft geïdentificeerd. Hierover kan de *confidence-accuracy-characteristic*-analyse uitsluitend geven, een analyse die zich dus uitsluitend richt op herkenning van verdachten.

Het aantal onderzoeken waarbij gebruik is gemaakt van de *confidence-accuracy-characteristic*-analyse is momenteel nog beperkt. Deze vorm van analyse krijgt echter binnen het onderzoeksveld steeds meer aandacht en te verwachten valt dat deze methode in de toekomst regelmatig zal worden toegepast door getuigen-deskundigen als zij in concrete zaken onderzoek doen naar hoe herkenning door ooggetuigen moet worden gewaardeerd.²⁶ Deze methode heeft in elk geval als voordeel dat de mate waarin subjectieve zekerheid wijst op accuraatheid kan worden vergeleken voor verschillende waarnemings-situaties.

Kritische lezers zouden kunnen aanvoeren dat het onderzoek dat we aanhalen uitsluitend over laboratoriumexperimenten gaat en dat de resultaten daarvan niet zonder meer van toepassing zijn op de werkelijkheid. De samenhang tussen subjectieve zekerheid en identificatie in levensrechtelijke zaken kan worden geschat op basis van archiefonderzoek. Anders dan in laboratoriumstudies is in zulk archiefonderzoek de zogeheten *ground truth*, dus de schuldige of onschuldige status van de verdachte, niet bekend. Maar wat wel goed te onderzoeken valt is de subjectieve zekerheid van getuigen wanneer verdachten herkend worden en wanneer figuranten 'herkend' worden. De herkenning van een figurant is namelijk bij voorbaat onjuist. Uit archiefonderzoek blijkt dat herkenning van verdachten met grotere zekerheid wordt gemaakt dan de herkenning van figuranten.²⁷ Dat wijst erop dat ook hier een positieve relatie bestaat tussen subjectieve zekerheid en accuraatheid.

Een sterke aanwijzing voor de samenhang tussen subjectieve zekerheid en accuraatheid is te vinden in een recent

17. Als maat voor subjectieve zekerheid zijn percentages beter dan verbale descriptoren (bijvoorbeeld 'heel zeker', 'vrij zeker', 'absoluut zeker', 'niet helemaal zeker', 'onzeker' etc.). Dat komt doordat descriptoren snel misverstand wekken (zie bijvoorbeeld Dodson & Dobolyi 2016). Wij weten ook dat volwassenen goed in staat zijn om numerieke schaalindelingen toe te passen (bijvoorbeeld Brewer & Wells 2006; Juslin et al. 1996; Sauer et al. 2010; Sauerland & Sporer 2009).
18. Zie Sauerland & Sporer 2009; de curves zijn gebaseerd op de gegevens van 720 getuigen die naar een 6-persoons confrontatie keken (50% met en 50% zonder de doelpersoon).
19. Zie de recente synthese van Wixted & Wells 2017.
20. Palmer et al. 2013.
21. Zie bijvoorbeeld Brewer et al. 2002; Brewer & Wells 2006; Sauerland & Sporer 2009.
22. De subjectieve zekerheid van kinderen lijkt minder goed gekalibreerd te zijn dan die van volwassenen, ongeacht of het nu gaat om herkenningen of het uitblijven daarvan (zie Keast et al. 2007).
23. Figuranten zijn personen van wie vaststaat dat ze niet bij het delict waren betrokken en die samen met de verdachte aan de getuige worden gepresenteerd bij een confrontatie.
24. Mickes 2015 licht de techniek preciezer toe.
25. Herkenningen van figuranten hebben uiteraard wel bewijswaarde; ze spreken namelijk, net als negatieve identificatiebeslissingen voor de onschuld van de verdachte (Wells & Olson 2002). Zie ook noot 46.
26. Zie ook Sauerland, Raymakers et al. 2016 over de samenhang tussen subjectieve zekerheid en de accuraatheid van beslissingen bij verschillende stressniveaus.
27. Twee van dergelijke archiefanalyses zijn terug te vinden bij Behrman & Davey 2001 en Behrman & Richards 2005. Uit beide onderzoeken bleek dat de subjectieve zekerheid van getuigen die een figurant identificeerden duidelijk lager was dan de subjectieve zekerheid van getuigen die de verdachte identificeerden. De gemiddelde effectgrootten zijn respectievelijk middelgroot en groot te noemen (ϕ 's tussen 0.37 en 0.52).

onderzoek, waarbij 348 echte confrontaties werden onderzocht, die in 2013 op een politiebureau in Houston plaatsvonden.²⁸ Ook hier was de *ground truth* onbekend. Door analyse van bewijsmateriaal dat onafhankelijk van de herkenningen werd verkregen, kon een inschatting worden gemaakt van de mate waarin de verdachte schuldig was.²⁹ Interessant genoeg was de politie vaker succesvol in het vinden van additionele bewijsmiddelen (bijvoorbeeld alibi, DNA) wanneer de verdachte door de getuige was herkend dan wanneer dit niet het geval was. Dit duidt erop dat een door de getuige herkende verdachte met grotere waarschijnlijkheid de dader is dan een verdachte die niet wordt herkend. Voor ons artikel is de conclusie van de auteurs belangrijk dat de subjectieve zekerheid bij zaken met extra bewijsmiddelen gemiddeld hoger was dan in zaken zonder extra bewijsmiddelen. Door toepassing van wiskundige modellen maakten de auteurs een inschatting van de accurate van de herkenningen en toonden aan dat de subjectieve zekerheid al naargelang de accurate varieerde. Van de getuigen die met een matige zekerheid de verdachten herkenden had naar schatting 64% het bij het rechte eind. Voor gemiddelde en hoge subjectieve zekerheden lagen die percentages op 87% en 97%. Ook dit laat weer zien dat het subjectieve zekerheidsoordeel van een getuige waardevolle informatie bevat over de accurate van een herkenning.

2. Bezwaren tegen het gebruik van de subjectieve zekerheid

Dat subjectieve zekerheid veel zegt over accurate van de herkenning staat niet alle rechtspsychologen scherp voor ogen. Bij een enquête (in 2001) onder 64 rechtspsychologen zei 87% van de respondenten dat zij bereid zouden zijn om als getuige-deskundige de volgende uitspraak voor hun rekening te nemen: 'Subjectieve zekerheid van een getuige is geen goede voorspeller voor de accurate van diens identificatie'.³⁰ Nederlandse verhoorspecialisten doen het wat dat betreft beter. In een enquête van Odinot en collega's (2015) kregen ze de volgende stelling voorgelegd: 'De zekerheid van een getuige over een herinnering is een goede maat voor de accurate van deze herinnering'. 92% antwoordde positief. Waarom twijfelen sommige experts eraan dat subjectieve zekerheid veel zegt over accurate? Wij zien drie oorzaken. De eerste is dat subjectieve zekerheid gevoelig is voor invloeden van buitenaf. Als de getuige bijvoorbeeld direct na een identificatiebeslissing, informatie krijgt over zijn beslissing ('Goed, u heeft onze verdachte geïdentificeerd.'), dan zorgt dit voor een kunstmatige inflatie van de subjectieve zekerheid.³¹ Op die manier wordt de samenhang tussen zekerheid en accurate ondergraven en verliest subjectieve zekerheid haar zeggingskracht. Zoals Brewer en Weber (2008) terecht vaststellen, is het effect van post-hoc informatie

op subjectieve zekerheid in lijn met het onderzoek naar de *hindsight bias*.³² Dit is het fenomeen dat onze inschattingen vertekend raken door informatie ontvangen over de uitkomst van de gebeurtenis die we moesten taxeren. Wij denken dan namelijk dat wij het resultaat nauwkeuriger hebben voorspeld dan daadwerkelijk het geval was. Een indrukwekkend voorbeeld is te vinden in een van de vroege studies van Fischhoff en Beyth (1975). Daarin werd de proefpersonen gevraagd hoe waarschijnlijk het hen leek dat president Nixon Mao zou ontmoeten tijdens zijn aangekondigde reis naar China. De meeste proefpersonen leek dat niet bijster waarschijnlijk. Het staatsbezoek kwam en er vond een ontmoeting plaats tussen Nixon en Mao. Bij een tweede enquête na het staatsbezoek, waarbij dezelfde proefpersonen werd gevraagd naar hun oorspronkelijke antwoord, beweerden de meesten de ontmoeting correct te hebben voorspeld. *Hindsight bias*, de retrospectieve opwaardering van subjectieve zekerheden, bestaat en is een krachtig fenomeen. En toch staat het er niet aan in de weg om subjectieve zekerheid als indicatie van accurate te gebruiken. Als de literatuur over *hindsight bias* iets duidelijk maakt, is het wel dat de politie bij confrontaties nooit de getuige moet voorzien van informatie nadat die getuige een uitspraak heeft gedaan. Een tweede bron van scepsis over de informatiewaarde van subjectieve zekerheid zijn anekdotes over ooggetuigen die heel zeker waren van hun zaak, maar het aantoonbaar bij het verkeerde eind hadden. Een klassiek voorbeeld is de Amerikaanse zaak van *Jennifer Thompson*, die in 1984 als jonge studente door een inbreker werd verkracht. Haar herkenning van de verdachte speelde tijdens het strafproces een centrale rol. De intelligente en eloquente studente maakte een overtuigende indruk op de juryleden, ook al omdat ze zo vastberaden was over haar herkenning. Jaren later bleek uit DNA-analyses dat de door Thompson aangewezen Ronald Cotton onschuldig was.³³ Deze en andere zaken³⁴ worden in de literatuur vaak aangevoerd als bewijs voor de stelling dat getuigen die zeker zijn van hun zaak zich kunnen vergissen en dat daarom de subjectieve zekerheid van ooggetuigen buiten beschouwing moet worden gelaten.³⁵ Wat hier echter over het hoofd wordt gezien is dat Jennifer Thompson na haar herkenning van de politieambtenaren hoorde dat ze de verdachte had aangewezen en het 'goed' had gedaan.³⁶ De subjectieve zekerheid van Thompson kan – ja, zal – door deze post-hoc informatie zijn geïnflaard en had dus niet mogen worden meegenomen bij de beoordeling van haar herkenning in de rechtszaal. Zaken zoals die van Thompson houden een waarschuwing in tegen post-hoc informatie, niet tegen het gebruik van subjectieve zekerheid als proxy van accurate. Een derde bron van de scepsis over de indicatieve waarde van het subjectieve zekerheidsoordeel is dat verkeerde analyses en daarmee dus ook misleidende re-

28. Wixted et al. 2016.

29. Het begrip 'schuld' wordt hier niet in strafrechtelijke zin gebruikt. Met een (on)schuldige verdachte wordt uitsluitend bedoeld dat verdachte en dader (niet) dezelfde persoon zijn.

30. Kassir et al. 2001.

31. Bijvoorbeeld Douglass & Steblay 2006; Wells & Bradfield 1998.

32. Fischhoff et al. 1977.

33. Het verhaal van Jennifer Thompson en Ronald Cotton kan hier nagelezen worden: www.innocenceproject.org/cases/ronald-cotton/.

34. Zie Sauer & Brewer 2015 en Van Toor 2017 voor andere voorbeelden.

35. Zo argumenteren bijvoorbeeld Odinot et al. 2015; Vidmar et al. 2010; Wolters & Odinot 2010.

36. Details over deze zaak vanuit het perspectief van Thompson en Cotton zijn te vinden in Thompson-Cannino et al. 2009.

sultaten over de samenhang tussen subjectieve zekerheid en accuraatheid wijdverbreid zijn en dat onderzoeksresultaten onjuist worden geïnterpreteerd. Een fout die nog steeds opvallend vaak in de Nederlandse literatuur,³⁷ maar ook daarbuiten,³⁸ opduikt is dat analyses niet afzonderlijk worden gemaakt voor getuigen die tot herkenning komen en getuigen bij wie dat niet het geval is. Dat terwijl al uit de meta-analyse van Sporer et al. (1995) bleek dat een afzonderlijke analyse van beide categorieën noodzakelijk is. Als het om de interpretatie van bestaand onderzoek gaat, schrijven Wolters en Odinet (2010) in *Reizen met mijn rechter* over de correlatie tussen subjectieve zekerheid en accuraatheid bijvoorbeeld: 'Deze correlaties zijn dusdanig laag dat de conclusie moet zijn dat zekerheidsoordelen zo goed als geen voorspellende waarde hebben voor de accuratesse van de herkenning.'³⁹ Als bewijs voor deze uitspraak beroepen ze zich op de meta-analyses van Bothwell en collega's (1987) en Sporer en collega's. De eerste meta-analyse is echter niet geschikt om een uitspraak te doen omdat hierin nog geen verschil werd gemaakt tussen getuigen die wel herkennen en getuigen die geen herkenning melden. De tweede meta-analyse vond voor hen die wel herkennen een gewogen biseriële correlatie van $r = .37$. Dat is bepaald geen lage correlatie, maar juist een aanzienlijke samenhang, zoals Sporer en collega's terecht opmerken.

3. Wanneer biedt subjectieve zekerheid waardevolle aanwijzingen?

Door het hanteren van een paar eenvoudige regels is het mogelijk om beïnvloeding van subjectieve zekerheidsoordelen tegen te gaan. Zo moet het subjectieve zekerheidsoordeel altijd *direct* na de identificatiebeslissing worden bepaald en gedocumenteerd, liefst met behulp van een video-opname.⁴⁰ Voorafgaand aan het oordeel mag de politieambtenaar die de confrontatie uitvoert geen verbale of non-verbale reactie geven. Dit kan het best worden gegarandeerd als deze ambtenaar geen kennis heeft van de identiteit van de verdachte (dubbelblinde proef).⁴¹ Als de subjectieve zekerheid pas in een later stadium wordt bepaald, bijvoorbeeld bij latere ondervragingen of zelfs pas ter zitting, dan is er niet alleen het risico van inflaterende post-hoc informatie afkomstig van de politie, maar ook van andere getuigen of door berichten in de media.⁴² Het tijdstip waarop de subjectieve zekerheid wordt bepaald, is dan ook van doorslaggevend belang. Als de subjectieve zekerheid niet direct na de identificatiebeslissing wordt vastgesteld, zegt zij

niets over de accuraatheid van de beslissing en moet dan ook buiten beschouwing worden gelaten.⁴³

4. Conclusie

De literatuur overziend moet de conclusie luiden dat een hoge mate van subjectieve zekerheid bij een herkenning door de getuige erop duidt dat deze getuige accuraat is. Deze vuistregel is in het licht van het empirische onderzoek verstandig, maar natuurlijk niet waterdicht. Een hoge mate van zekerheid over een herkenning levert opsporingsambtenaren, maar ook rechters een extra aanwijzing op dat het scenario van de schuldige verdachte serieus te nemen is. Een geringe mate van zekerheid duidt erop dat het scenario van de onschuldige verdachte aandacht verdient.^{44, 45} Op basis van het hier samengevatte onderzoek adviseren wij om de vraag naar de subjectieve zekerheid van de getuige op te nemen in de richtlijnen voor het uitvoeren van confrontaties en in de *Handleiding confrontatie*. Herkenningen zijn gevoelig voor fouten en het subjectieve zekerheidsoordeel van getuigen kan helpen om juiste van onjuiste herkenningen te onderscheiden. Dit geldt voor herkenningen⁴⁶ die tot stand komen tijdens ordentelijk samengestelde en uitgevoerde confrontaties.⁴⁷ Bij kinderen onder de 12 jaar is er geen samenhang tussen subjectieve zekerheid en accuraatheid van de herkenning. De vraag naar het subjectieve zekerheidsoordeel dient te worden gesteld *direct* nadat de getuige een identificatiebeslissing heeft genomen, en wel door een opsporingsambtenaar die de identiteit van de verdachte niet kent. Een alternatief is om de subjectieve zekerheid schriftelijk via een vragenformulier of door middel van een computerondersteund systeem vast te leggen, zonder dat er contact is met een politieambtenaar. Als deze regels worden gevolgd, is het subjectieve zekerheidsoordeel van de getuige over zijn herkenning zeer informatief.

Literatuur

Ackerman, P.L., Beier, M.E. & Bowen, K.R. (2002), 'What we really know about our abilities and our knowledge', *Personality and Individual Differences* 2002, 33:587-605, DOI: 10.1016/s0191-8869(01)00174-x.
Behrman, B.W. & Davey, S.L. (2001), 'Eyewitness identification in actual criminal cases: An archival analysis', *Law and Human Behavior* 2001, 25:475-491, DOI: 10.1023/a:1012840831846.
Behrman, B.W. & Richards, R.E. (2005), 'Suspect/foil identification in actual crimes and in the laboratory: A reality monitoring analysis', *Law and Human Behavior* 2005, 29:279-301, DOI: 10.1007/s10979-005-3617-y.

37. Eigenhuis & Van Amelsvoort 2015; Kerstholt & Van Amelsvoort 1997; Thijssen & Van Amelsvoort 2016.

38. Fitzgerald et al. 2016.

39. Een meer genuanceerde uiteenzetting over de relatie tussen zekerheid en accuraatheid is in de nieuwe druk te vinden (Van Koppen & Horselenberg 2017).

40. Dit dringend advies geven veel wetenschappers, zie bijvoorbeeld Brewer & Palmer 2010; Wixted et al. 2015.

41. Zie Wells et al. 1998; zie ook Sauerland, Krix & Merckelbach 2016; Van Toor 2017.

42. Zie Sauerland, Krix & Merckelbach 2016 voor zaken waarin dit het geval was.

43. Zie ook de bovengenoemde zaak *Jennifer Thompson*.

44. Brewer & Wells 2006.

45. Uiteraard dienen altijd alternatieve scenario's onderzocht te worden. Maar dit geldt vooral als iemand als verdachte is aangemerkt via een identificatie met lage zekerheid.

46. Subjectieve zekerheid over een herkenning zegt veel over de accuraatheid van die herkenning. Dat is niet het geval bij het uitblijven van een herkenning, zoals hierboven werd toegelicht. Het uitblijven van een herkenning heeft echter wel bewijswaarde. Het duidt op de reële mogelijkheid dat de verdachte niet de dader is (Clark & Wells 2008; Wells & Lindsay 1980; Wells & Olson 2002). In de praktijk wordt het uitblijven van een herkenning vaak verworpen, onder verwijzing naar het slechte geheugen van de getuige (Behrman & Richards 2005; Clark & Wells 2008; Tollestrup et al. 1994; zie Sauerland, Krix & Merckelbach 2016 voor een voorbeeldzaak). Zie ook noot 25.

47. Hierbij moet vooral worden gelet op de selectie van de figuranten (Fitzgerald et al. 2013) en de daarmee samenhangende fairness van de confrontatie (Tredoux 1999), de instructies aan de getuigen (Stebly 1997) en de vooringenomenheid van de persoon die de confrontatie uitvoert (dubbelblinde proef; Wells et al. 1998; zie ook Sauerland, Krix & Merckelbach 2016).

- Bothwell, R.K., Deffenbacher, K.A. & Brigham, J.C. (1987), 'Correlation of eyewitness accuracy and confidence: Optimality hypothesis revisited', *Journal of Applied Psychology* 1987, 72:691-695, DOI: 10.1037/0021-9010.72.4.691.
- Brewer, N. (2006), 'Uses and abuses of eyewitness identification confidence', *Legal and Criminological Psychology* 2006, 11:3-23, DOI: 10.1348/135532505x79672.
- Brewer, N., Keast, A. & Rishworth, A. (2002), 'The confidence-accuracy relationship in eyewitness identification: The effects of reflection and disconfirmation on correlation and calibration', *Journal of Experimental Psychology: Applied* 2002, 8:44-56, DOI: 10.1037/1076-898x.8.1.44.
- Brewer, N. & Palmer, M.A. (2010), 'Eyewitness identification tests', *Legal and Criminological Psychology* 2010, 15:77-96, DOI: 10.1348/135532509x414765.
- Brewer, N. & Weber, N. (2008), 'Eyewitness confidence and latency: Indices of memory processes not just markers of accuracy', *Applied Cognitive Psychology* 2008, 22:827-840, DOI: 10.1002/acp.1486.
- Brewer, N. & Wells, G.L. (2006), 'The confidence-accuracy relationship in eyewitness identification: Effects of lineup instructions, foil similarity, and target-absent base rates', *Journal of Experimental Psychology: Applied* 2006, 12:11-30, DOI: 10.1037/1076-898x.12.1.11.
- Clark, S.E., Howell, R.T. & Davey, S.L. (2008), 'Regularities in eyewitness identification', *Law and Human Behavior* 2008, 32:187-218, DOI: 10.1007/s10979-006-9082-4.
- Clark, S.E. & Wells, G.L. (2008), 'On the diagnosticity of multiple-witness identifications', *Law and Human Behavior* 2008, 32:406-422, DOI:10.1007/s10979-007-9115-7.
- Cohen, J. (1988), *Statistical power analysis for the behavioural sciences*, Hillsdale, NJ: Earlbaum.
- Dodson, C.S. & Dobolyi, D.G. (2016), 'Confidence and Eyewitness Identifications: The Cross-Race Effect, Decision Time and Accuracy', *Applied Cognitive Psychology* 2016, 30:113-125, DOI: 10.1002/acp.3178.
- Douglass, A.B. & Steblay, N. (2006), 'Memory distortion in eyewitnesses: A meta-analysis of the post-identification feedback effect', *Applied Cognitive Psychology* 2006, 20:859-869, DOI: 10.1002/acp.1237.
- Fitzgerald, R.J., Price, H.L., Oriet, C. & Charman, S.D. (2013), 'The effect of suspect-filler similarity on eyewitness identification decisions: A meta-analysis', *Psychology, Public Policy, and Law* 2013, 19:151-164, DOI: 10.1037/a0030618.
- Fitzgerald, R.J., Oriet, C. & Price, H.L. (2016), 'Change blindness and eyewitness identification: Effects on accuracy and confidence', *Legal and Criminological Psychology* 2016, 21:189-201.
- Fitzgerald, R.J. & Price, H.L. (2015), 'Eyewitness identification across the life span: A meta-analysis of age differences', *Psychological Bulletin* 2015, 141:1228-1265, DOI: 10.1037/bul0000013.
- Fischhoff, B. & Beyth, R. (1975), 'I knew it would happen: Remembered probabilities of once-future things', *Organizational Behavior and Human Performance* 1975, 13:1-16, DOI: 10.1016/0030-5073(75)90002-1.
- Fischhoff, B., Slovic, P. & Lichtenstein, S. (1977), 'Knowing with certainty: The appropriateness of extreme confidence', *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance* 1977, 3:552-564, DOI: 10.1037/0096-1523.3.4.552.
- Juslin, P., Olsson, N. & Winman, A. (1996), 'Calibration and diagnosticity of confidence in eyewitness identification: Comments on what can be inferred from the low confidence-accuracy correlation', *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 1996, 22:1304-1316, DOI: 10.1037/0278-7393.22.5.1304.
- Kassin, S.M., Tubb, V.A., Hosch, H.M. & Memon, A. (2001), 'On the "general acceptance" of eyewitness testimony research: A new survey of the experts', *American Psychologist* 2001, 56:405-416, DOI: 10.1037/0003-066x.56.5.405.
- Keast, A., Brewer, N. & Wells, G.L. (2007), 'Children's metacognitive judgments in an eyewitness identification task', *Journal of Experimental Child Psychology* 2007, 97:286-314, DOI: 10.1016/j.jecp.2007.01.007.
- Lindsay, R.C.L., Kalmet, N., Leung, J., Bertrand, M.I., Sauer, J.D. & Sauerland, M. (2013), 'Confidence and accuracy of lineup selections and rejections: Postdicting rejection accuracy with confidence', *Journal of Applied Research in Memory and Cognition* 2013, 2:179-184, DOI: 10.1016/j.jarmac.2013.06.002.
- Lindsay, D.S., Nilsen, E. & Read, J.D. (2000), 'Witnessing-condition heterogeneity and witnesses' versus investigators' confidence in the accuracy of witnesses' identification decisions', *Law and Human Behavior* 2000, 24:685-697, DOI: 10.1023/a:1005504320565.
- Lindsay, D.S., Read, J.D. & Sharma, K. (1998), 'Accuracy and confidence in person identification: The relationship is strong when witnessing conditions vary widely', *Psychological Science* 1998, 9:215-218, DOI: 10.1111/1467-9280.00041.
- Mickes, L. (2015), 'Receiver operating characteristic analysis and confidence-accuracy characteristic analysis in investigations of system variables and estimator variables that affect eyewitness memory', *Journal of Applied Research in Memory and Cognition* 2015, 4:93-102, DOI: 10.1016/j.jarmac.2015.01.003.
- Odinot, G., Boon, R. & Wolters, L. (2015), 'Het episodisch geheugen en getuigenverhoor' [Das episodische Gedächtnis und die Zeugenvernehmung], *Tijdschrift voor Criminologie* 2015, 57:279-299, DOI: 10.5553/tvc/0165182x2015057003001.
- Olsson, N. (2000), 'A comparison of correlation, calibration, and diagnosticity as measures of the confidence-accuracy relationship in witness identification', *Journal of Applied Psychology* 2000, 85:504-511, DOI: 10.1037/0021-9010.85.4.504.
- Sauer, J.D., Brewer, N., Zweck, T. & Weber, N. (2010), 'The effect of retention interval on the confidence-accuracy relationship for eyewitness identification', *Law and Human Behavior* 2010, 34:337-347, DOI: 10.1007/s10979-009-9192-x.
- Sauer, J.D., & Brewer, N. (2015), 'Confidence and accuracy of eyewitness identification', in: T. Valentine & J. Davis (eds.), *Forensic facial identification: Theory and practice of identification from eyewitnesses, composites and CCTV*, West Sussex: John Wiley & Sons, Ltd. 2015, p. 185-208.
- Sauerland, M., Krix, A.C. & Merckelbach, H. (2016), 'Identificaties door ooggetuigen: Waarom een rechtspsycholoog handig is', *NJB* 2016/1562.

- Sauerland, M., Raymaekers, L.H.C., Otgaar, H., Memon, A., Waltjen, T.T., Nivo, M., Slegers, C., Broers, N.J. & Smeets, T. (2016), 'Stress, stress-induced cortisol responses, and eyewitness identification performance', *Behavioral Science & the Law* 2016, advance online publication, DOI: 10.1002/bsl.2249.
- Sauerland, M. & Sporer, S.L. (2009), 'Fast and confident: Postdicting eyewitness identification accuracy in a field study', *Journal of Experimental Psychology: Applied* 2009, 15:46-62, DOI: 10.1037/a0014560.
- Sporer, S.L. (1992), 'Post-dicting eyewitness accuracy: Confidence, decision-times and person descriptions of choosers and non-choosers', *European Journal of Social Psychology* 1992, 22:157-180, DOI: 10.1002/ejsp.2420220205.
- Sporer, S.L., Penrod, S., Read, D. & Cutler, B. (1995), 'Choosing, confidence, and accuracy: A meta-analysis of the confidence-accuracy relation in eyewitness identification studies', *Psychological Bulletin* 1995, 118:315-327, DOI: 10.1037/0033-2909.118.3.315.
- Stebly, N.M. (1997), 'Social influence in eyewitness recall: A meta-analytic review of lineup instruction effects', *Law and Human Behavior* 1997, 21:283-297, DOI: 10.1023/a:1024890732059.
- Stebly, N.K., Dysart, J.E. & Wells, G.L. (2011), 'Seventy-two tests of the sequential lineup superiority effect: A meta-analysis and policy discussion', *Psychology, Public Policy, and Law* 2011, 17:99-139, DOI: 10.1037/a0021650.
- Thompson-Cannino, J., Cotton, R. & Torneo, E. (2009), *Picking Cotton: Our memoir of injustice and redemption*, New York: St. Martin's Press.
- Tollestrup, P.A., Turtle, J.W., Yuille, J.C. (1994), 'Actual victims and witnesses to robbery and fraud: An archival analysis', in: D.F. Ross, J.D. Read & M.P. Toglia (eds.), *Adult eyewitness testimony: Current trends and developments*, New York: Cambridge University Press 1994, p. 144-160.
- Tredoux, C. (1999), 'Statistical considerations when determining measures of lineup size and lineup bias', *Applied Cognitive Psychology* 1999, 13:9-26, DOI: 10.1002/(SICI)1099-0720(199911)13:1+<S9::AID-ACP634>3.0.CO;2-1.
- Van Amelsvoort, A. (2013), *Handleiding confrontatie*, Amsterdam: Stapel & De Koning 2013.
- Van Koppen, P.J., & Van der Horst, E.M. (2006), 'De simpele logica van getuigenconfrontaties', *NJB* 2006/585.
- Van Koppen, P.J. & Horselenberg, R. (2017), 'Identificatie', in: P.J. van Koppen, J.W. de Keijser, R. Horselenberg & M. Jelicic (eds.), *Routes van het recht*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2017, p. 283-334.
- Van Toor, D. (2017), 'The making a murderer files. Valkuilen bij de toepassing van een confrontatie', *Strafblad* 2017, p. 172-183.
- Van Zandt, T. (2000), 'ROC curves and confidence judgments in recognition memory', *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 2000, 26:582-600, DOI: 10.1037/0278-7393.26.3.582.
- Vidmar, N., Coleman Jr., J.E. & Newman, T.A. (2010), 'Rethinking reliance on eyewitness confidence', *Judicature* 2010, 94:16-19, geraadpleegd via http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/judica94&div=12&g_sent=1&collection=journals.
- Weber, N. & Brewer, N. (2006), 'Positive versus negative face recognition decisions: Confidence, accuracy, and response latency', *Applied Cognitive Psychology* 2006, 20:17-31, DOI: 10.1002/acp.1166.
- Wells, G.L. & Bradfield, A.L. (1998), "'Good, you identified the suspect": Feedback to eyewitnesses distorts their reports of the witnessing experience', *Journal of Applied Psychology* 1998, 83:360-376, DOI: 10.1037/0021-9010.83.3.360.
- Wells, G.L. & Olson, E.A. (2002), 'Eyewitness identification: Information gain from incriminating and exonerating behaviors', *Journal of Experimental Psychology: Applied* 2002, 8:155-167, DOI: 10.1037/1076-898x.8.3.155.
- Wells, G.L. & Lindsay, R.C. (1980), 'On estimating the diagnosticity of eyewitness nonidentifications', *Psychological Bulletin* 1980, 88:776-784, DOI: 10.1037/0033-2909.88.3.776.
- Wells, G.L., Small, M., Penrod, S., Malpass, R.S., Fulero, S.M. & Brimacombe, C.E. (1998), 'Eyewitness identification procedures: Recommendations for lineups and photospreads', *Law and Human Behavior* 1998, 22:603-647, DOI: 10.1023/a:1025750605807.
- Wixted, J.T. & Stretch, V. (2004), 'In defense of the signal detection interpretation of remember/know judgments', *Psychonomic Bulletin & Review* 2004, 11:616-641, DOI: 10.3758/bf03196616.
- Wixted, J.T., Mickes, L., Clark, S.E., Gronlund, S.D. & Roediger III, H.L. (2015), 'Initial eyewitness confidence reliably predicts eyewitness identification accuracy', *American Psychologist* 2015, 70:515-526, DOI: 10.1037/a0039510.
- Wixted, J.T., Mickes, L., Dunn, J.C., Clark, S.E. & Wells, W. (2016), 'Estimating the reliability of eyewitness identifications from police lineups', *Proceedings of the National Academy of Sciences* 2016, 113:304-309, DOI: 10.1073/pnas.1516814112.
- Wixted, J.T. & Wells, G.L. (2017), 'The relationship between eyewitness confidence and identification accuracy', *Psychological Science in the Public Interest* 2017, 18:10-65, DOI: 10.1177/1529100616686966.
- Wolters, G. & Odinet, G. (2010), 'Zijn zekere getuigen betrouwbare getuigen?', in: P.J. van Koppen, H. Merckelbach, M. Jelicic & J. W. de Keijser (eds.), *Reizen met mijn rechter*, Deventer: Kluwer 2010, p. 529-539.
- Yonelinas, A.P. (2002), 'The nature of recollection and familiarity: A review of 30 years of research', *Journal of Memory and Language* 2002, 46:441-517, DOI: 10.1006/jmla.2002.2864.